

Kent Mezarlıklarında Pandemi Dönemi Öncesi ve Sonrası Ziyaretçi Memnuniyeti Üzerine Bir Araştırma: Konya Üçler Mezarlığı Örneği

Sertaç GÜNGÖR^{1*} , Esra SİVRİ²

ORCID 1: 0000-0003-2703-9557

ORCID 2: 0000-0001-8093-6578

¹ Selçuk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 42031, Konya, Türkiye.

² Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı Adı, 42031, Konya, Türkiye.

* e-mail: sertac@selcuk.edu.tr

Öz

Bazı doğal felaketler insan hayatını derinden etkilemektedir. 2019 yılında Çinde ortaya çıkan koronavirüs, Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020 tarihinde küresel bir salgın olarak ilan edilmiştir. Ölümlere de neden olan virüs insan yaşantısına birtakım kısıtlamalar getirmiştir. Bu süreçte ölen kişilerin cenaze törenlerinin istenildiği gibi yapılamaması ve vefat eden kişinin yakınlarının mezarlığa dahi gidememesi gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Mezarlıklar kentsel açık alanlar içerisinde yer alan pasif kullanımlar olarak görülse de aslında kent ekosisteminin en büyük parçasıdır ve diğer kentsel açık alanlardan daha uzun vadede kalabilecek dini yönden kutsal ve dokunulmaz alanlardır. Bu çalışmada kent mezarlıklarının yeşil doku içindeki önemi ve dünyayı etkisi altına alan pandeminin mezarlık ziyaretçileri üzerine etkisi araştırılmıştır. Çalışma alanı olarak Üçler Mezarlığı seçilmiştir. Ziyaretçilere Üçler Mezarlığı tasarımı ile ilgili, pandemi öncesi ve sonrası ziyaretçi memnuniyetine yönelik sorular yönlendirilmiştir. Araştırmanın sonucunda tasarımsal açıdan ciddi bir sorun bulunmadığı ancak virüs nedeniyle katılımcıların mezarlığı ziyaret etmek konusunda tedirgin oldukları ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, mezarlık, pandemi, ziyaretçi memnuniyeti

A Research on Visitor Satisfaction Before and After the Pandemic Period in Urban Cemeteries: The Case of Konya Üçler Cemetery

Abstract

Some natural disasters affect human life deeply. The coronavirus, which emerged in China in 2019, was declared a global epidemic by the World Health Organization on March 11, 2020. The virus, which also caused deaths, brought some restrictions to human life. In this process, problems such as not being able to perform the funeral ceremonies of the deceased as desired and the relatives of the deceased could not even go to the cemetery. Although cemeteries are seen as passive uses within urban open spaces, they are the largest part of the urban ecosystem and are religiously sacred and inviolable areas that can stay longer than other urban open spaces. In this study, the importance of urban cemeteries in the green texture and the effect of the pandemic that affected the world on the cemetery visitors were investigated. Üçler Cemetery was chosen as the study area. Visitors were asked questions about the design of Üçler Cemetery and visitor satisfaction before and after the pandemic. As a result of the research, it was revealed that there was no serious problem in terms of design, but the participants were worried about visiting the cemetery due to the virus.

Keywords: Covid-19, cemetery, pandemic, visitor satisfaction

Citation: Güngör, S. & Sivri, E. (2022). Kent mezarlıklarının kentsel yeşil sistem içindeki önemi, pandemi dönemi öncesi ve sonrası ziyaretçi memnuniyeti üzerine bir çalışma: Konya Üçler Mezarlığı örneği. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 7 (Special Issue) 16-26.

DOI: <https://doi.org/10.30785/mbud.1000298>

1. Giriş

İnsan toplumu ve şehirler her an seller, depremler, tsunamiler, volkanik patlamalar, yangınlar ve çevre kirliliği gibi çeşitli krizlerden zarar görebilir (Blanco, Alberti, Forsyth, Krizek, Rodriguez, Talen ve Ellis, 2009). Ulaşımın ve insan göçünün gelişmesiyle birlikte salgınlar, küresel krizin başka bir biçimi haline gelmiştir. Her pandeminin insan toplumu üzerinde önemli derecede olumsuz bir etkisi olmuştur. COVID-19, ilk olarak 31 Aralık 2019'da Çin'in Hubei Eyaletindeki Vuhan kentinde ortaya çıkan ve küresel bir halk sağlığı sorunu oluşturan bir solunum hastalığıdır. 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından COVID-19 pandemi yani küresel bir salgın olarak ilan edilmiştir. Kişisel teması azaltmak, bu hastalığın yayılmasına karşı merkezi bir önlemdir. Bu nedenle, birçok ülke enfeksiyonun yayılmasını önlemek için yerel şehirlerde karantina politikaları uygulamıştır (Xie, Luo, Furuya ve Sun, 2020; World Health Organization, 2020). Yapılan araştırmalar; bulaşıcı halk sağlığı endişesi, yaşamın olağan rutinini bozduğunu, katı izolasyon önlemleri nedeniyle paniğe ve korkuya neden olduğunu ortaya koymuştur (Yang, Kwak, Ko ve Chang, 2020).

COVID-19 salgını, bireylerin yaşamlarını tehdit edebilmekte ve oldukça yüksek ölüm sayılarını beraberinde getirmektedir. Ölümün bileşenleri olarak insan, mekân, zaman, objeler ve semboller çeşitli şekillerle bireyin yaşamında görülmektedir. Bilhassa mekânlar olarak hastaneler, morglar, cenaze evleri ve mezarlıklar pandemi döneminde tam olarak bileşenlik rolleri ifa edememektedir (Yağlı, 2020). Kişi öldükten sonraki süreçte akrabaları ve yakınları açısından durum sıra dışı bir hal almaktadır. Virüsün bulaşma tehlikesi nedeniyle ölen yakınlarının cenazelerini görememekte ve cenaze namazlarına kısıtlı sayıda, sadece birinci derece yakınları katılabilmektedir. Buda cenazeye katılımı azaltmaktadır. Bu sebepten dolayı aileye manevi destek az olmaktadır. Devletin pandemiye karşı aldığı tedbirler gereğince ailenin istediği yere değil genellikle belediyelerin mezarlıklarda belirlediği alanlara defin işlemleri görevliler tarafından yapılmaktadır. Ayrıca iller arası seyahatlerin kısıtlı olması sebebiyle başka illerde ikamet eden yakınlarının katılımı sağlanamamaktadır. Sevdiklerine karşı son görevlerini yerine getiremedikleri için kişinin ölümünü kabullenmemektedirler. Gelenek ve göreneklere göre defin sonrasında yapılan taziye ziyaretleri, mevlit okutulması ve cenaze yemekleri gibi adetler yerine getirilememektedir. Bazı cenaze yakınlarında da mezarlık ziyareti yapması durumunda kendilerine de hastalık bulaşacakmış gibi psikolojik bir algı oluşmaktadır (Çelik ve Gündüz, 2020; Tükel, 2020).

Özhancı ve Aklıbaşında'ya (2017) göre "hayatın başlangıcından beri mezar/mezarlık kavramı insan yaşamının bir parçası olmuştur. Mezarlıklar açık yeşil alan fikrinin ortaya çıktığı en eski ve köklü kültürel peyzaj alanlarıdır. En küçük yerleşim birimi olan köyden, şehir yapısına kadar kesinlikle insanların yaşadığı her alanda kayıpları için oluşturulmuş bir mezarlık mutlaka vardır. Bazen bir köyün en yüksek tepesinde yerini alırken bazen de şehrin yeşil dokusunun bir parçası olarak kendini gösteren bir dönüm noktası haline gelmektedir. Mezarlar ve mezarlıklar; topluma, topluma ve kültürel yapıya göre farklılık gösteren yapılardır. Toplumların farklı tören formlarına sahip olması, farklı mezarların ve mezarlıkların şekillendiğini ortaya koymuştur. Dinsel inançlar tüm bunların merkezinde yer almaktadır. Her dinin kendine özgü gereksinimleri nedeniyle, insanlar yapısal olarak farklı mezarlıklar yaratmışlardır".

Mezarlıklar, ölüm, yas ve anma ile nasıl başa çıktığımızı yansıttıkları için mezar ve anıtların bulunduğu yerlerdir. Mezarlıkların dört işlevi vardır; hijyenik işlev, üzüntü yerleri, sonsuzlukla temas ve sosyal statü belirleme. Ancak mezarlıklar tarih boyunca çeşitli etkinlikler için de kullanılmıştır. Çeşitli yeşil kentsel alanların tasarımı, bunların nasıl kullanılacağı açısından çok önemlidir ve bu mezarlık alanları için de geçerli olmaktadır (Skår, Nordh ve Swensen, 2018).

Şehirlerde var olan mezarlıklar, barındırdıkları yüksek yoğunluklu bitki örtüsüne rağmen genellikle "yeşil alan" tanımı dışında bırakılır. Birçok şehirdeki nispeten küçük yeşil alanlar göz önüne alındığında, sakinlerin yeşil alanlara erişebilmelerini ve sundukları birçok avantajdan yararlanabilmelerini sağlamak için bu peyzajları uygun şekilde değerlendirme fikri önem kazanmaktadır (Quinton ve Duinker 2018).

Mezarlıkların temel işlevi gömülme eylemi için mezarlık alanı sağlamaktır. İskandinavya örneğinde ise mezarlıklar, doğal ve kültürel niteliklere sahip, bakımlı yeşil alanlardır. Yeşil altyapı planlama sistemine bütünleşmiş rekreasyon alanları olabilirler. Mezarlıklar halka açık alanlardır. Nordh ve Evensen (2018) yılında yapmış oldukları bir çalışmada Belediye planlamasında kentsel mezarlıklara atfedilen çevresel nitelikler ve işlevlerle ilgili olarak, kentsel mezarlıkların kısmen, doğa, kültür ve rekreasyon

deneyimleriyle ilgili nitelikler de dahil olmak üzere kamusal yeşil kentsel alanlar olarak nitelendirilen nitelikler olduğunu tespit etmişlerdir. Şehirlerde rekreasyon alanlara ihtiyacın yoğunlaştığı ve acil ihtiyaç duyulduğu zamanlarda, kentsel mezarlıkların geleceğini ve mezar alanları olarak birincil işlevlerini kaybetmeden çok işlevli kullanımı kolaylaştırmak için neler yapılabileceğini tespit etmişlerdir (Nordh ve Evensen 2018).

Mezar ve mezarlık kültürü, toplumların yaşayış biçimleri, kültürleri ve dini inançlarına göre şekillenmiş olup ölüm sonrası yaşamın temsili olması sebebiyle dikkat çekmiştir. Mezarlık alanları kurulma sebebi göz önüne alındığında, yerleşim yerlerindeki bütün yaşam alanlarının vazgeçilmez alan kullanım biçimidir (Dönmez, 2020).

Ayrıca bazı rekreasyon alanları bu dönemde kapatılmıştır. Bu durum, insanlar fiziksel egzersiz için fırsatlar aradıkça doğal bir ortamda dışarıda daha fazla zaman geçirmeye ihtiyaç duydukça kamusal açık alanların kullanımında keskin bir artışa yol açmıştır (Sun, Draughon ve Lynch, 2020).

Anna ve Ewa (2020)'ye göre mezarlık, şehrin doğal sisteminin önemli bir unsurudur. Diğer yeşil alanların yanı sıra doğal çevreye saygı duyacak şekilde tasarlanmış yerel peyzajla bütünleştirilirse şehrin iklimini şekillendirmede büyük etkisi olan bir sistem yaratılabilmektedir.

Mezarlıklar, geleneksel düşüncenin aksine yaşayan mekânlardır. Mezarlıklar aramızdan ayrılanları barındıran alanlar olarak derin, felsefi ve dini yönleri dışında, fiziksel anlamda önemli kentsel yeşil alanlardır. Türkiye'de kentleşmede yapılaşmanın öncelikli olarak düşünülmesi, kent yaşamında çevre ve yeşil alan planlamasını bir sorun haline getirmiştir. Kentleşme hızının planlama sürecinden çok ileri olması ve kısa vadeli çözümlere öncelik verilmesi hava kirliliği, trafik, gürültü, aşırı yoğunluk, yeşil alanların hızla tüketilmesi, kentsel arazilerin yağmalanması gibi sorunları beraberinde getirmiştir. Fakat dini düşünce ve yasaklar nedeni ile mezarlıkta yer alan yeşil dokunun, diğer kentsel yeşil alanlara göre dokunulmazlığı vardır. Diğer yeşil alanlar, kısa sürelerde kolaylıkla yapılara dönüşebildiği halde, mezarlıklar uzun bir süre farklı bir kullanım biçimine direnirler. Bu durum, bunların kalıcı yeşil alan olmasının bir ölçüde garantisi anlamına gelir (Uslu, 1997; Sarı ve Koçak, 2005).

Dünyanın dört bir yanındaki şehirlerin yoğunluğu arttıkça ve kentsel yeşil alanların sayısı azaldıkça, mezarlıkların kentsel parklar olarak rolü giderek daha önemli hale gelmektedir (Rae ve Östberg 2019).

Mezarlıklar kentsel peyzajlarda biyolojik çeşitliliğin korunmasına yardımcı olmaktadır ancak yerel türleri destekleme kapasiteleri farklı mekansal ölçeklerdeki değişkenlerden etkilenmektedir. Peyzaj seviyesindeki özelliklerin şehir parklarındaki biyoçeşitliliği nasıl etkilediğine dair artan kanıtlar bulunmaktadır. Ancak mezarlıklar hakkında sınırlı çalışma vardır. Mezarlıkların çoğuna bitki örtüsü hakimdir çünkü geleneksel parkları/doğayı dinsel maksatlı taklit etmeyi başarırlar ve bu nedenle şehirlerdeki yerel faunanın korunmasına katkıda bulunurlar. Kentsel peyzajlarda biyoçeşitlilik üzerine yapılan çalışmaların sayısı son birkaç on yılda artmış olsa da, bu çalışmalar (mezarlıklar gibi diğer yeşil alanların katkısını göz ardı ederek) geniş çapta parklara odaklanmıştır (Villaseñor ve Escobar 2019).

Löki, Deák, Lukács ve Molnár (2019)'da tarif edildiği üzere; kutsal mezar yerlerinin biyolojik çeşitliliğin korunmasındaki rolü, çoğunun doğal yaşam alanlarının genişlemesinin sürekli olduğu antik çağlarda kurulduğu gerçeğiyle daha da önem kazanmaktadır. Bununla birlikte, bu kutsal yerlerin cenaze törenlerinin, mezarlıkların yönetiminin, dini kimliğinin ve kültürel geçmişinin biyolojik çeşitliliğin korunmasındaki rolleri üzerindeki etkisi hakkında çok az şey bilinmektedir. Bu nedenle burada mezar yerleri ile ilgili mevcut literatürü gözden geçirirerek bu sorunları incelemeyi hedeflenmiştir.

Bu çalışmanın amacı; kentsel açık yeşil alanlar içerisinde yer alan mezarlıkların tasarım, pandemi dönemi öncesi ve sonrasında ziyaretçi memnuniyeti üzerine yapılan bir anket çalışmasıdır. Anket sonucunda elde edilen verilerin ışığında mezarlıklar için olumlu ve olumsuz durumlar belirtilip, olumsuz durumlara çeşitli öneriler ve çözümler sunulmuştur

2. Materyal ve Yöntem

Araştırma materyali olarak Üçler Mezarlığı seçilmiştir (Şekil 1). Yamuk planlı mezarlık 147.500 m²'lik alanıyla Konya'nın ikinci büyük mezarlığıdır. Mezarlığın yedi tane girişi bulunmaktadır. Ana girişler kuzey güney ve doğuda yer almaktadır. Diğer girişler ise küçük tutulmuştur. Bekçi kulübesi ise kuzey

Çizelge 1. Katılımcıların yaşlarına göre dağılımı

Yaş	N	%
18-29	68	66,0
30-39	16	15,5
40-49	10	9,8
50-59	7	6,8
60 ve üzeri	2	1,9
Toplam	103	100,0

Çizelge 2. Cinsiyete göre adayların eğitim durumuna ilişkin dağılım

	Eğitim durumu					
	İlköğretim	Ortaöğretim	Lise	Ön lisans	Lisans	Lisansüstü
Cinsiyet	%	%	%	%	%	%
Kadın	5,8	0	5,8	9,7	38,8	11,6
Erkek	1	3,8	4,9	1	12,7	4,9
Toplam	6,8	3,8	10,7	10,7	51,5	16,5

Çizelge 3. Ziyaretçilerin demografik özellikleri

Özellikler	N	%
Medeni Durum		
Evli	52	50,5
Bekar	47	45,6
Belirtmek istemiyorum.	4	3,9
Meslek		
Öğrenci	20	19,4
Ev Kadını	20	19,4
Memur	18	17,5
İşçi	13	12,6
İşsiz	7	6,8
Diğer	25	24,3
Aylık Gelir		
1499 ve altı	24	23,3
1500-2499	14	13,6
2500-3499	13	12,6
3500 ve üzeri	52	50,5

Ziyaretçi Memnuniyeti: Ziyaretçilerin %84,5'i mezarlığa gelme amacını ziyaret/ dua etmek olarak belirtmişlerdir. %6,8'i cenaze törenleri ve %5,8'i dinlenmek/huzur bulmak için mezarlığı ziyaret etmektedir. %2,9'luk küçük bir dilimi ise mezarlığı geçiş mekânı (kestirme yol) olarak kullanmaktadır. "Nerede oturuyorsunuz?" sorusuna %51,5'i Üçler Mezarlığı'na uzak bir semtte, %25,2'si Üçler Mezarlığı'na yakın bir semtte, %14,6'sı şehir dışında ve %8,7'si ise Üçler Mezarlığı yakın çevresinde ikamet ettiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların %66'sı mezarlığa özel araçla gelmektedir kalan kullanıcıların ise %27,2'lik kesimi toplu taşıma ile %5,8'lik kesimi yürüyerek ve %1'lik kesimi ise taksi ile ulaşmaktadır. İkamet ettikleri alanlarla mezarlığa giderken kullandıkları ulaşım arasında bir bağlantı bulunamamıştır. Mezarlığa özel araçla giden kullanıcıların %39,7'si otopark problemi yaşamadıklarını belirtirken, %30,9'u otopark problemi yaşamaktadır. %29,4'lük kesim ise kısmen yaşamaktadır.

Ziyaretçilere mezarlığın tasarım özelliklerine yönelik göre sorular yöneltilmiştir. Alınan cevaplar Çizelge 4'te verilmiştir. Ziyaretçiler mezarlık tasarım özelliklerinden genel olarak memnundur. Üçler Mezarlığı'nın ulaşılabilirliğinden ve mezarlık ulaşımından büyük çoğunluğu memnundurlar. Aydınlatma elemanları, çeşmeler ve çöp kutuları yeterli düzeydedir. Fakat oturma birimlerinin yeterliliği konusunda %33'ü kararsızdır. Ada ve parsel yerleşimi düzenli bulmaktadırlar. Bitkisel tasarım ve bakımdan memnundurlar. Mezarlık içerisindeki bitkilendirme yeterli gölgeleme sağlamaktadır. Mezarlık içerisinde aradıkları mezarları bulmaları için sistem ve personel yeterlidir.

"Pandemi öncesi mezarlığı ziyaret sıklığınız neydi?" sorusuna %50,5'i gibi büyük bir dilimi yılda bir- iki defa olarak cevap vermiştir. %23,3'ü bir yıldan uzun süren periyotlarda, %20,4'ü ayda bir defa ve %5,8'i ise haftada bir defa ziyaret etmektedir. "Pandemi öncesi Üçler Mezarlığı'nı hangi dönemlerde ağırlıklı

olarak kullanıyordunuz?” sorusuna %47,6’sı dini bayramların denk geldiği dönemlerde kullandıklarını belirtmişlerdir. %9,7’si özel günlerde, %10,7 hafta sonları ve %33’ü diğer zamanlarda ziyaret etmiştir. Mezarlığı ziyaret edenlerin %67’lik gibi büyük bir kesimi 0-30 dakika aralığında mezarlıkta zaman geçirmişlerdir. En fazla mezarlık ziyaretleri bir iki saat sürmüştür.

Mezarlık ziyaretleri insanlar üzerinde birçok psikolojik etki yaratmaktadır. Huzur, üzüntü, özlem, korku vb. gibi. Ziyaretçilere çoktan seçmeli olarak mezarlığın oluşturduğu psikolojik etki sorulmuştur. En çok yarattığı etkiler üzüntü (%61,2), özlem (%57,3), huzur (39,8) ve korku (%11,7) olarak sıralanabilir. Bazı kullanıcılar kendi görüşlerini ekleyerek hayatı sorgulama, tevekkül, çaresizlik ve iç muhasebe gibi etkiler bıraktığını belirtmiştir.

Çizelge 4. Ziyaretçilerin 5’li likerte göre mezarlık tasarımı memnuniyeti

Ziyaretçi Memnuniyet Likert Ölçeği	1	2	3	4	5
Üçler Mezarlığı’nın ulaşılabilirliğinden memnunum.	11,2	4,7	7,7	37,6	38,8
Üçler Mezarlığı’nı çevreleyen duvar ve demir parmaklıkları beğeniyorum.	6,7	11,7	18,4	36	27,2
Mezarlık içi ulaşımdan memnunum.	4,8	13,6	14,6	33	34
Mezarlık içerisindeki yönlendirme levhaları yeterli buluyorum.	5,8	14,6	25,2	33	21,4
Mezarlık içerisinde aradığım mezarlıkları bulmam için sistem ve personel yeterli.	8,7	11,7	28,1	32	19,5
Mezarlık içerisindeki çeşmeleri yeterli buluyorum.	4,8	11,2	22	36	26
Mezarlık içerisindeki oturma birimlerini yeterli buluyorum.	6,7	16,5	33	27,3	16,5
Mezarlık içerisindeki çöp kutularını yeterli buluyorum.	7,7	16,5	25,2	33	17,6
Mezarlık içerisindeki aydınlatmayı yeterli buluyorum.	5,8	14,6	25,2	36,8	17,6
Mezarlık ada ve parsel yerleşimini düzenli buluyorum.	7,7	14,6	24,1	36	17,6
Mezarlığın bitkisel tasarımını beğeniyorum.	7,7	14,6	24,1	34,1	19,5
Mezarlık içerisindeki ağaçlar yeterince gölge sağlıyor.	5,8	4,8	19,5	40,7	29,2
Mezarlığın bitkisel (çim alanlar, çiçek tarhları, ağaçlandırma vb.) bakımından memnunum.	7,7	11,8	15,7	38,8	26
Mezarlığın temizliğinden memnunum.	7,7	5,8	15,7	42,7	28,1
Mezarlık genel düzeninden memnunum.	5,8	7,7	19,5	43,6	23,4

1: Kesinlikle Katılmıyorum (%), 2: Katılmıyorum (%), 3: Kararsızım (%), 4: Katılıyorum (%), 5: Kesinlikle Katılıyorum (%)

“Pandemi sürecinde mezarlık ziyareti yaptınız mı?” sorusuna %60,2’si hayır yanıtını vermiştir. Büyük bir çoğunluğu mezarlıkları bu süreçte ziyaret etmemiştir. Bu soruyu destekleyecek şekilde 5’li likert kullanılarak sorular yönlendirilmiştir (Çizelge 5). Mezarlık ziyareti yapanların çoğunluğu kendini güvende hissettiği için yapmıştır ya da bu konuda nötrdür. Aynı şekilde mezarlık ziyareti yapmayanlarda kendini güvende hissetmediği için yapmamıştır ya da bu konuda nötrdür. Anket katılımcılarının çoğunluğu mezarlığı pandemi öncesindeki sıklıkla ziyaret etmeyeceklerini ve mezarlıkta pandemi öncesindeki kadar zaman geçirmeyeceklerini belirtmişlerdir. Pandemiden vefat eden kişilerin Üçler Mezarlığı’na gömülmesinde bir sakınca görülmemektedir fakat belirli bir bölüme gömülmesinin sağlık açısından daha güvenli olduğu düşünülmektedir. Virüsün temas ile bulaşmasından dolayı mezarlık ziyaretçilerinin büyük bir kısmı donatı elemanlarının kullanımı hakkında tedirginlik duymaktadır. %75’lik büyük bir kesimi mezarlıkların girişinde dezenfeksiyon ünitelerinin bulunmasını istemektedir.

Tablo 5. Pandemi sonrası mezarlık ziyaretçi memnuniyeti

Pandemi Dönemi Likert Ölçeği	1	2	3	4	5
Pandemi sürecinde yaptığım mezarlık ziyaretlerinde sağlık açısından kendimi güvende hissettim.	20,3	8,7	29,2	24,2	17,6
Pandemi sürecinde yapmak istediğim mezarlık ziyaretlerinde sağlık açısından kendimi güvende hissetmediğim için yapmadım	31	13,5	22,4	17,6	15,5
Pandemi sürecinde de pandemi öncesindeki sıklıkta ziyaret ederim.	24,2	23,4	29,2	12,6	10,6
Pandemi sürecinde de pandemi öncesindeki kadar zaman geçiriyorum.	30	21,4	15,5	20,5	12,6

Pandemiden vefat eden bireylerin Üçler Mezarlığı'na gömülmesi beni tedirgin etmiyor.	21,4	7,7	27,1	18,5	25,3
Pandemiden vefat eden bireylerin Üçler Mezarlığı'nın belirli bir bölümüne (diğer cenazelerden ayrı bir parsel) gömülmesi benim için uygundur.	15,5	10,6	24,2	21,4	28,3
Pandemi sürecinde virüsün temasla bulaşması donatı elemanlarını (çeşme, oturma elemanı, çöp kutusu vb.) kullanımı beni tedirgin ediyor.	17,6	15,5	19,4	22,3	25,2
Mezarlık girişlerinde dezenfeksiyon ünitelerinin bulunmasını isterim.	8,7	2,9	13,5	15,5	59,4
1: Kesinlikle Katılmıyorum (%), 2: Katılmıyorum (%), 3: Kararsızım (%), 4: Katılıyorum (%), 5: Kesinlikle Katılıyorum (%)					

4. Sonuç ve Öneriler

Ölüm hem doğal bir olay hem de kültürel bir fenomen olarak en büyük evrensel gerçekliktir ve ölüm kavramı tarih boyunca her türlü insan faaliyetini etkilemiştir. Farklı dönem ve kültürlerde ölüm ya hayatın doğal bir parçası ya da tabu olarak farklı şekillerde algılanmıştır. Kuşkusuz, dinler ve çeşitli felsefi hareketler, ölüm ve mezarlık kültürü ile ilgili korku ve inançların şekillenmesinde en önemli rolü oynamıştır. Dolayısıyla algılanış biçimi geçmişten günümüze uygarlıkların mezarlık kültürünü oluşturmuştur (Cömertler, 2001).

Günümüz mezarlıkları, çoğu yerde tasarım ya da işletmeden kaynaklanan nedenlerle ve büyük mali yatırımlar yapılmasına karşın, kent içindeki bir nevi kullanışsız alanlardır. Ayrıca, mezarlıklar zorunlu hallerde ziyaret edilen, tasarım kaygısı barındırmayan alanlar olarak algılanmaktadır. Ancak, bilinçli tasarım-uygulama çalışmaları sonucunda, mezarlıkların kentsel ekosisteme ve yeşil dokuya büyük etki ve katkı sağlayabilecekleri kuşkusuzdur (Uslu, 1997).

COVID-19'un patlak vermesiyle gündelik alışkınlarımız oldukça değişmiştir. İnsan ilişkilerine kısıtlama getirilmiş sevdikleriyle arasına bir mesafe girmiştir. İnsanlar yakınlarının cenaze törenlerine katılamamakta son görevlerini yerine getirememekte aynı zamanda mezarlık ziyareti yapmaktan tedirgin olur hale gelmiştir.

Bu çalışmada; Ziyaretçilerin tasarım, pandemi öncesi ve sonrasındaki süreçte mezarlık ziyaret memnuniyeti üzerine bir araştırma yapılmıştır. Araştırmaya birçok yaş ve meslek grubundan, eğitim durumları ve gelir düzeyleri farklı insan katılmıştır.

Üçler mezarlığını ziyaretçiler genellikle ziyaret/ dua etmek amacıyla kullanmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu uzak bir semtte oturmakta ve özel araçlarıyla gelmektedir. Üçler mezarlığına ait bir otopark bulunmaması ziyarete gelen kullanıcılar araçlarını çevredeki boş arazilere ya da ara sokaklara park etmektedir. Mezarlık için bir otopark gereklidir. Tasarım açısından ziyaretçiler mezarlığı ulaşılabilir, duvar ve demir parmaklıkları beğendiklerini, mezarlık içi ulaşımdan memnun olduklarını, bitkisel tasarımını beğendiklerini, bakım ve temizliğinden memnun olduklarını belirtmişlerdir. Mezarlığın genel düzeninden memnunnardır. Aradıkları mezarı bulmaları için sistem ve personel yeterlidir. Ziyaretçiler donatı elemanlarını da yeterli bulmaktadır ancak oturma elemanlarının yeterli olduğu konusunda kararsızdır. Oturma elemanları yeterli düzeyde değildir ayrıca konumlandırılması da yanlıştır. Yol üzerinde bulunan oturma elemanları yolu daraltmaktadır. Yol sirkülasyonunu bozmayacak şekilde cepler oluşturularak konumlandırılmalıdır. Bu sayede alanda sürekli faaliyet gösteren golf araçları içinde yol daralması engellenmiş olacaktır.

Mezarlık insanların en fazla bir-iki saat kullandıkları bir yerdir. Diğer yeşil alanlarla kıyaslanamaz ancak alanının kullanımını artırmaya yönelik belli alanlara seyir terasları ve süs havuzları yapılarak daha huzur verici bir alan oluşturulabilir.

Pandemi sürecinde insanlar bir takım bulaş korkusu ve bazı kısıtlamalar nedeniyle mezarlık ziyaretini azaltmışlardır. Kendilerini güvende hissetmemektedirler. Pandemiden vefat edenlerin mezarlığın belli bir bölümüne gömülmesi insanların kendini daha güvende hissetmesine neden olacaktır. Ayrıca alanda bulunan donatı elemanlarının sık sık dezenfekte edilmesi gerekmektedir. Mezarlık girişlerinde dezenfeksiyon üniteleri yerleştirilmelidir.

Bu araştırmaya göre, yeşil kentsel mezarlıkların kullanımının teşvik edilmesi vatandaşlar ve sürdürülebilir bir şehir için büyük bir potansiyele sahiptir. Üçler Mezarlığı'ndaki durum bunu açıkça göstermektedir.

Günümüzde mezarlık alanlarının yas tutulan hüzünlü mekanlar olmalarının yanısıra toplumun farklı kesimlerini kaynaştıran sosyal işlevlere sahip yeşil alanlar olarak da incelenmesi ve yönetilmesi gerekliliğide bu çalışma ile ortaya çıkmıştır.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Çalışmada etik kurul izni, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'nun 04/02/2021 tarih ve E.20139 sayılı kararı ile alınmıştır. Bu makale Isparta'da düzenlenen 1st International Architectural Sciences and Application Symposium (IArcSAS)'da sözlü olarak sunulmuş ve özet olarak basılmıştır.

Yazar Katkısı ve Çıkar Çatışması Beyan Bilgisi

Makalede tüm yazarlar aynı oranda katkıda bulunmuştur. Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Anna, D. ve Ewa, K. B. (2020). How to enhance the environmental values of contemporary cemeteries in an urban context. *Sustainability*. 2020; 12(6):2374. <https://doi.org/10.3390/su12062374>
- Anonim. (2016). Üçler Mezarlığı. Wikipedia: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%9C%C3%A7ler_Mezarl%C4%B1%C4%9F%C4%B1
- Blanco, H., Alberti, M., Forsyth, A., Krizek, K., Rodriguez, D., Talen, E. ve Ellis, C. (2009). Hot, congested, crowded and diverse: Emerging research agendas in planning. *Progress in Planning*. 71, 153–205.
- Cheng, H. (2013). Uses of sacred spaces in urban neighborhoods: A study of cemeteries in Uptown Dallas. Master Thesis, The University of Texas at Arlington, Arlington, TX, USA, 2013. https://rc.library.uta.edu/uta-ir/bitstream/handle/10106/11891/Cheng_uta_2502M_12172.pdf
- Cömertler, S. (2001). Cemeteries 'Planning and Design Principles'. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. 109459. İzmir Institute of Technology University, Graduate Thesis, 268p, İzmir.
- Çelik, F. ve Gündüz, N. (2020). Covid 19 pandemisinde yas. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23(1), 99-102.
- Dönmez, K. (2020). Erzurum Kenti Mezarlık Alanları Peyzaj Çalışmalarının Değerlendirilmesi “Asri Mezarlık ve Abdurrahman Gazi Mezarlığı Örneği”. Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. YÖK Tez Merkezi. 620570.
- Konya Büyükşehir Belediyesi. (2020). Mezarlıklar. <http://konya.bel.tr/kudeb/envanter/mezarlik.pdf> Erişim tarihi 30.06.2020
- Löki, V., Deák, B., Lukács, A. B. ve Molnár, A. (2019). Biodiversity potential of burial places—a review on the flora and fauna of cemeteries and churchyards. *Global Ecology and Conservation*, 18, e00614. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S235198941930174X>
- Nordh, H. ve Evensen, K. H. (2018). Qualities and functions ascribed to urban cemeteries across the capital cities of Scandinavia. *Urban Forestry & Urban Greening*, 33, 80-91. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2018.01.026>
- Özhancı, E. ve Aklıbaşında, M. (2017). Kentsel peyzaj içinde mezarlıklar ve peyzaj mimarlığı açısından incelenmesi; Nevşehir örneği. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 48 (2), 113-124. DOI: 10.17097/ataunizfd.307285
- Quinton, J.M. ve Duinker, P., N. (2018). Beyond burial: researching and managing cemeteries as urban green spaces, with examples from Canada. *Environmental Reviews*. 27(2): 252-262. <https://doi.org/10.1139/er-2018-0060>

- Rae, R. A. ve Östberg, J. J. (2019). Cemeteries as Sustainable Urban Green Space: Case Studies from the United States and Sweden. *Sustainable Urban Environments: Research, Design and Planning for the Next 50 Years*. <https://edra.confex.com/edra/EDRA50/meetingapp.cgi/Paper/7879>
- Sarı, C. ve Koçak, İ. (2005). Antalya kent planında mezarlıkların yeri ve sorunları. Antalya Yöresinin İnşaat Mühendisliği Sorunları Kongresi, (s. 559-570). Antalya, Türkiye.
- Skår, M., Nordh, H. ve Swensen, G. (2018). Yeşil kentsel mezarlıklar: parklardan daha fazlası, *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 11: 3, 362-382, DOI: 10.1080 / 17549175.2018.1470104
- Sun, P., Draughon, G. ve Lynch, J. (2020). An autonomous approach to measure social distances and hygienic practices during covid-19 pandemic in public open spaces. *arXiv - CS - Computer Vision and Pattern Recognition (IF)*, Pub Date : 2020-11-14, DOI: arxiv-2011.07375
- Tükel, R. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecinde Ruh Sağlığı. Türkiye Tabipler Birliği. COVID-19 altıncı Ay değerlendirme Raporu, 617-628.
- Uslu, A. (1997). Tarihi Süreç İçerisinde Anadolu Mezarlıkları ve Çağdaş Bir Yaklaşımla Ankara Kenti İçin Örnek Bir Mezarlık Planlaması Üzerinde Bir Araştırma. (Doktora Tezi). Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. 58405.
- World Health Organization [WHO]. (2020). Coronavirus disease 2019 (COVID-19): situation report, 51. World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/331475> Erişim tarihi: 10.12.2020
- Xie, J., Luo, S., Furuya, K. ve Sun, D. (2020). Urban parks as green buffers during the COVID-19 pandemic. *Sustainability*, 12(17), 6751, 1-17.
- Villaseñor, N.R. ve Escobar, M.A.H. (2019). Cemeteries and biodiversity conservation in cities: how do landscape and patch-level attributes influence bird diversity in urban park cemeteries? *Urban Ecosyst* 22, 1037–1046 (2019). <https://doi.org/10.1007/s11252-019-00877-3>
- Yağlı, N. (2020). Salgın döneminde yas ve din ilişkisi üzerine psikososyal bir değerlendirme. *Electronic Turkish Studies*, 15(6)., 1-24.
- Yang, S., Kwak, S., Ko, E. ve Chang, M. (2020). The mental health burden of the COVID-19 pandemic on physical therapists. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(10).

A Research on Visitor Satisfaction Before and After the Pandemic Period in Urban Cemeteries: The Case of Konya Üçler Cemetery

Summary

Some natural disasters affect human life deeply. The coronavirus, which emerged in Wuhan, China in December 2019, was declared by the World Health Organization as a global epidemic on March 11, 2020. The virus, which caused many deaths, brought some restrictions to human life. In this process, problems such as not being able to carry out the funeral ceremonies of the deceased as desired and the relatives of the deceased could not even go to the cemetery. Although cemeteries are seen as passive uses within urban open spaces, they are the largest part of the urban ecosystem and are religiously sacred and inviolable areas that can stay longer than other urban open spaces. As components of death, people, space, time, objects, and symbols are seen in the life of the individual in various ways. In particular, hospitals, morgues, funeral homes, and cemeteries as places cannot fully perform their component roles during the pandemic period. After the death of the person, the situation becomes extraordinary for his relatives and relatives. Due to the risk of transmission of the virus, they cannot see the corpses of their deceased relatives and only their first-degree relatives can attend the funeral prayers in a limited number.

Buddha reduces attendance at the funeral. For this reason, there is little moral support for the family. By the measures taken by the state against the pandemic, burials are usually carried out by the officials in the areas determined by the municipalities in the cemeteries, not where the family wants. In addition, due to the limited travel between provinces, the participation of relatives residing in other provinces cannot be ensured. They do not accept the death of the person because they cannot fulfill their last duty towards their loved ones. According to traditions and customs, customs such as condolence visits after burial, reciting mawlid, and funeral dinners cannot be carried out. There is a psychological perception that if some people visit the cemetery, they will also be infected with the disease.

The concept of the grave/graveyard has been a part of human life since the beginning of life. Cemeteries are the oldest and most well-established cultural landscape areas where the idea of open green space emerged. There is a cemetery created for the loss of people in every area where people live, from the village, which is the smallest settlement, to the city structure. Sometimes it takes its place on the highest hill of a village, and sometimes it becomes a landmark that manifests itself as a part of the green texture of the city. Graves and cemeteries; are structures that differ according to society, society, and cultural structure. The fact that societies have different ceremonial forms has revealed that different tombs and cemeteries are shaped. Religious beliefs are at the center of all this. Due to the unique needs of each religion, people have created structurally different cemeteries.

Cemeteries are places where tombs and memorials are located, as they reflect how we deal with death, mourning, and remembrance. Cemeteries have four functions; hygienic function, places of sorrow, contact with infinity, and social status determination. However, cemeteries have also been used for various events throughout history. The design of the various green urban spaces is crucial to how they will be used, and this applies to burial grounds as well. Cemeteries in cities are often excluded from the definition of "green space", despite the high density of vegetation they contain. Given the relatively small green spaces in many cities, the idea of using these landscapes appropriately is important to ensure that residents have access to green spaces and take advantage of the many benefits they offer. The main function of cemeteries is to provide burial space for burial. In the Scandinavian example, cemeteries are well-maintained green spaces with natural and cultural characteristics. They can be recreational areas integrated into the green infrastructure planning system.

Cemeteries are public spaces. Regarding the environmental attributes and functions attributed to urban cemeteries in municipal planning, researchers have found that urban cemeteries are in part attributes that qualify as public green urban spaces, including attributes related to nature, culture, and recreational experiences. They determined the future of urban cemeteries and what can be done to

facilitate multifunctional use without losing their primary function as burial areas when the need for recreational areas in cities intensifies and there is an urgent need. The grave and cemetery culture has been shaped according to the lifestyles, cultures, and religious beliefs of the societies and has attracted attention because it is a representation of the afterlife. Considering the reason for the establishment of cemetery areas, it is an indispensable form of use of all living spaces in settlements. In addition, some recreation areas were closed during this period. This has led to a sharp increase in the use of public open spaces as people seek opportunities for physical exercise and need to spend more time outdoors in a natural environment.

The cemetery is an important element of the city's natural system. If integrated with the local landscape designed to respect the natural environment, among other green spaces, a system can be created that has a major impact on shaping the climate of the city.

Cemeteries are living spaces contrary to traditional thought. Cemeteries are deep, physically important urban green spaces, apart from their philosophical and religious aspects. Considering the construction as a priority in urbanization in Turkey has made environmental and green space planning a problem in urban life. The fact that the rate of urbanization is far ahead of the planning process and giving priority to short-term solutions has brought along problems such as air pollution, traffic, noise, excessive density, rapid consumption of green areas, and looting of urban lands. However, due to religious thoughts and prohibitions, the green tissue in the cemetery has immunity compared to other urban green areas. While other green spaces can easily turn into structures in a short period, cemeteries resist a different form of use for a long time.

This means some guarantee that these are permanent green spaces. As cities around the world increase in density and the number of urban green spaces decreases, the role of cemeteries as urban parks becomes increasingly important.

Cemeteries help conserve biodiversity in urban landscapes, but their capacity to support local species is affected by variables at different spatial scales. There is increasing evidence of how landscape-level features affect biodiversity in city parks. However, there are limited studies on cemeteries.

Most of the cemeteries are dominated by vegetation because they manage to imitate traditional parks/nature for religious purposes and therefore contribute to the conservation of local fauna in cities. While the number of studies on biodiversity in urban landscapes has increased over the past few decades, these studies have largely focused on parks (ignoring the contribution of other green spaces such as cemeteries).

The role of sacred burial sites in preserving biodiversity is all the more important by the fact that many of them were established in ancient times when the expansion of natural habitats was continuous. However, little is known about the impact of the burial rites, management of cemeteries, religious identity, and cultural background of these holy places on their role in biodiversity conservation.

For this reason, we aimed to examine these problems by reviewing the existing literature on burial sites. The aim of this study; is a survey study on the design of cemeteries located in urban open green spaces, visitor satisfaction before and after the pandemic period. In the light of the data obtained as a result of the survey, positive and negative situations for cemeteries were specified, and various suggestions and solutions were presented for negative situations.